

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЧЕРЕЗ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ НАВЧАННЯ

Суржук Т.Б.

Рівненський державний гуманітарний університет

Реалізацією цілей освітнього процесу, закладених у Законі про загальну середню освіту [6], передбачається розвиток особистісних якостей школярів, зокрема інтелектуальних, моральних та фізичних розвитку. Зміст освіти стає багатокомпонентним. Принципово новими його елементами є формування особистісного досвіду творчої діяльності; забезпечення найновітніших технологій розвитку особистості; гуманізації навчально-виховного процесу, диференціації змісту, посилення практичного і творчого спрямування навчальної діяльності. У таких умовах диференціація й індивідуалізація навчання та виховання учнів стануть основоположними. Саме це підкреслюється і в Державному стандарті початкової освіти, він вимагає:

- орієнтації системи освіти на дитячу особистість, її розвиток;
- розробку та впровадження такого змісту початкової освіти, в якому до традиційних знань, умінь і навичок додається емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу в цілому і до мовленнєвої дійсності зокрема [5].

Слушно підкреслює академік М. С. Вашуленко, що Державні освітні стандарти [2] мають бути зорієнтовані на засвоєння визначеного змісту всіма учнями, хоча це потребуватиме певного додаткового навчання. Водночас запровадження основного змісту освіти не виключає нарощування вимог разом з удосконаленням технологій навчання залежно від можливостей учнів.

Пошук оптимальних шляхів досягнення результатів початкової освіти означає, що підготовка майбутніх вчителів має бути не лише стандартизованою. Доповнення її деякими специфічними питаннями, які є не сукупністю окремих фрагментів, а єдиною системою, дасть можливість молодим спеціалістам працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, змісту, форм навчання.

Для створення сприятливих умов творчого зростання дитини особливо актуальною стає проблема диференціації навчання. «Винятково важливо саме у перші шкільні роки задати оптимістичний тон для подальшого навчання, створити такі умови, щоб кожна дитина сповна реалізувала свої здібності» [12].

У програмі для середньої загальноосвітньої школи (1-2 класи) зазначено: «Реалізація ідей особистісно зорієнтованого навчання потребує глибокої індивідуалізації учнів. Це зумовлює необхідність систематичного застосування диференційованих завдань, завдань на вибір, врахування в оцінюванні навчальних досягнень (зокрема, темп читання, виразність), характерологічних особливостей учнів. Цей підхід має відображення і в диференціації змісту, і в складності домашніх завдань, якомога ширше слід застосовувати завдання на вибір, творчу роботу з текстами» [10].

У концепції 12-річної освіти в основу чинників, що визначають якість навчального процесу, теж покладено принцип врахування індивідуальних характеристик кожної дитини [8]. «Всебічне вивчення дитячих можливостей, прогнозування потреб найближчого розвитку учнів на основі реального знання їхніх індивідуальних особливостей є обов'язковою ознакою сучасного підходу до організації навчально-виховного процесу.

В умовах класу це вимагає:

- поєднання різних способів індивідуальної, парної, групової роботи;
- врахування різного темпу засвоєння навчального матеріалу окремими учнями чи групами (наприклад, ті, що вміють читати і не читають);
- можливість самовибору учнями завдань різного змісту і складності;
- прогнозування труднощів, які можуть виникати в окремих учнів у засвоєнні певного матеріалу.

З цих та інших складових вчитель поступово напрацьовує свою методичну систему, дійову у конкретних умовах» [11].

Врахування зазначених складових окреслює шляхи і прийоми індивідуально-диференційованої діяльності школярів, доцільну підготовку майбутнього вчителя. Така підготовка полягає у залученні його до перспективних моделей педагогічного досвіду (зокрема індивідуально-диференційованого навчання на уроках читання) і набутті власного в широкій і різноманітній практиці. Саме зазначені складові становлять основу для розробки організаційних і методичних підходів диференційованого навчання в початкових класах. Проблема індивідуально-диференційованого навчання розглядалась різнопланово: в психолого-педагогічному аспекті (Анохіна П. К., Бабанський Ю. К., Бех І. Д., Блонський П. П., Бударний А. А., Володько В. М., Виготський Л. С., Гальперін П. Я., Гільбух Ю., Джежелей О., Ельконін Д. Б., Занков Л. В., Зінченко Н. С., Легенький Г. І., Монахов В., Онищук В., Савченко О. Я., Сікорський П. І., Унт І. Е., Якіманська І. С.), психо-фізіологічному (Павлов І. П.), дидактичному (Савченко О. Я., Скрипченко Н. Ф., Антипєць Г. П., Коберник Г., Коробко С., Журавель А. В., Заперченко М. Н., Габулова Р. Н., Логачевська С. П., Лисенко Г.).

У процесі індивідуалізації навчання реалізується принцип врахування індивідуальних особливостей окремих учнів в інтересах розвитку і формування особистості, її нахилів та здібностей. Диференціація - врахування індивідуальних особливостей учнів у формі, коли вони групуються за якимись ознаками. Суть диференційованого навчання полягає у всебічному розвитку творчих сил кожного учня, розширенні його інтересів, кругозору, розвитку пізнавального інтересу. Сучасний український вчений В. М. Володько, виходячи з досвіду і аналізу наявних поглядів на диференційоване навчання, визначає його «як таку спеціально організовану діяльність, що враховуючи індивідуальні ознаки, спрямована на оптимальний інтелектуальний розвиток кожного учня і передбачає структурування змісту навчального матеріалу, добір форм, прийомів і засобів навчання відповідно до їхніх типологічних особливостей» [4].

Працюючи з дітьми, маємо врахувати їхні індивідуальні особливості, щоб і сильна, і слабка за розвитком дитина знаходила в навчанні відповідне навантаження для позитивних змін у своєму розвитку. Вчителеві необхідно створити на уроці умови, що сприяли б якнайповнішому використанню фактичних і потенційних можливостей кожної дитини. Сучасна педагогіка підходить до цієї проблеми, виходячи з концепції, яка вироблена в 30-ті роки ХХ століття Л. С. Виготським. Вчений виділяє два рівні розвитку дитини: 1) актуальну зону, тобто рівень вже сформований на даний час; 2) зону найближчого розвитку або потенційний рівень можливостей дитини, який реалізується за допомогою навчання «Навчання виявляється більш плідним тільки тоді, коли воно здійснюється зоною найближчого розвитку» [3].

Таким чином, досягнення головної мети навчання - розвитку дитини - можливе тільки тоді, коли навчальний процес спирається на активізуючі потреби зони найближчого розвитку. Такий навчальний процес отримав термін «розвиваюче навчання».

Вчений П.І. Сікорський зазначає, що завдяки великому контрасту у розвитку дітей згрупованих за віком, забезпечити навчання усіх дітей у зоні найближчого розвитку практично неможливо. Звідси і виникає потреба гомогенізувати гетерогенний склад учнів за тими чи іншими ознаками, тими чи іншими принципами [14].

Отож, орієнтація на потреби і можливості дитини на базі зони найближчого розвитку просто необхідно для постійної підтримки такої важливої похідної зусиль вчителя, як інтерес до навчання і бажання вчитися. Вони обумовлюють не тільки успіх дитини в межах виконання шкільної програми, але й залишаються гарантією успіху дитини в подальшому дорослому житті. Для того, щоб подолати бар'єр «контрасту» розвитку дітей навчання повинно спиратись на індивідуально-диференційовані педагогічні засади.

Основне призначення диференційованого навчання - забезпечити оптимальну діяльність учнів у процесі навчальної роботи на всіх етапах уроку. Так, під час підготовки школярів до засвоєння нового матеріалу диференційоване навчання має спрямуватись на ліквідацію прогалів у опорних знаннях або розширення чи поглиблення знань.

На етапі засвоєння нових знань диференційованим може бути процес первинного сприймання і первинного закріплення. Але найширші можливості дає диференціація навчальних завдань на етапі закріплення набутих знань [9].

Творчі пошуки відомих психологів, методистів, вчителів-новаторів уже створили значний пласт інновацій, які збагатили практику роботи школи і теоретичну основу індивідуально-диференційованого підходу до навчання школярів. Однак у практиці навчання на уроках читання ще спостерігаємо перевагу фронтальних видів робіт, невміння вчасно вносити відповідні зміни у складність, темп, способи виконання завдань на уроці. Це затримує розвиток пізнавальних інтересів школярів з високим рівнем інтелектуальних можливостей та перешкоджає оволодінню необхідним мінімумом програмового матеріалу групі учнів з низьким рівнем сформованості навички читання. Завдання диференціюються епізодично. Це пов'язано з тим, що не всі повною мірою усвідомлюють організаційну і методичну системи індивідуально-диференційованого навчання. Крім того, вчителі зазнають великих труднощів під час складання індивідуально-диференційованих завдань для самостійного читання школярів.

Система організації навчання на уроках читання, в якій переважає фронтальна робота, не завжди дозволяє педагогу використати можливості уроку для зацікавлення школярів у результатах одержання знань. Це в свою чергу впливає на розвиток індивідуальності школяра, його самостійності, ініціативності, виявлення здібностей. Найбільший недолік такої системи навчання - «... пасивність учнів на уроці і обумовлена цим низька його ефективність. Фактично активізація окремих учнів дуже мала» [15].

Головним організаційним питанням індивідуально-диференційованого навчання є об'єднання школярів у групи. Групова форма роботи на таких уроках дозволяє врахувати індивідуальні особливості, нахили, здібності учнів; збільшити об'єм виконаної ними роботи; регулювати складність завдань і час на їх виконання.

Обираючи індивідуально-диференційоване навчання, вчитель повинен бачити і враховувати динаміку росту учня, уявляти можливості колективної роботи з різними групами учнів, обрати систему роботи з кожною з груп учнів.

Створення навчальних у середині класу передбачає врахування психологічних особливостей і загально-навчальних умінь. Результати обстеження учнів класу дають підставу поділити їх на порівняно однакові (гомогенні) групи за рівнем розвитку здібностей та навичок читання і працездатністю. «Висота працездатності визначається психофізіологічними можливостями учнів, їх бажанням і вмінням вчитися» [1].

До працездатності входять: увага, пам'ять, раціональність та гнучкість мислення, аналіз і синтез, спостережливість, темп мислення і засвоєння матеріалу, самостійність мислення, пізнавальний інтерес [9]. Рівень розвитку здібностей та навичок читання характеризуються: загальним розвитком мовлення, рівнем розвитку орфоепічної вимови та фонематичного слуху, начитаністю, рівнем оволодіння технікою читання (спосіб читання, правильність, темп, виразність), рівнем оволодіння якістьми читання (свідомість, правильність, швидкість, виразність) [7].

На базі практики, спираючись на теоретичні обґрунтування, ми вважаємо, що саме розподіл учнів на групи за сукупністю критеріїв працездатності і рівнем розвитку здібностей та навичок до читання, забезпечить гомогенність груп за зоною найближчого розвитку. Так, спосіб групування створює умови для розвитку і навчання учнів у середовищі уроку. Полегшує роботу вчителя у виборі завдань для учнів схожої зони найближчого розвитку з одночасним поглибленням в них інтересу до навчання.

Отже, якщо в навчально-виховному процесі на уроці читання забезпечувати: 1) позитивну мотивацію навчання, 2) врахування психолого-педагогічних, лінгводидактичних особливостей засвоєння навчального матеріалу та психофізіологічні процеси, що відбуваються під час формування знань, умінь та навичок у молодших школярів, а методику навчання читанню спрямувати на 1) використання раціональних технологій навчання, 2) доцільну диференціацію змісту та творчої діяльності кожної дитини з урахуванням індивідуальних характеристик та розвитку, 3) застосування систем індивідуально-диференційованих завдань для вдосконалення техніки читання, 4) опрацювання способів ре-

алізації індивідуальної, парної та групової роботи, 5) стимулювання самоконтролю та самовдосконалення в позакласному читанні, то:

- підвищується розвивальний ефект навчання;
- забезпечується поступовий розвиток техніки читання, успішне й більш свідоме засвоєння навчального матеріалу;
- зростає мовленнєвий досвід дитини;
- вчитель на обмежується оцінкою навченості учнів, а стимулює їхні особисті досягнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бударный А. А. Индивидуальный подход в обучении // Советская педагогика. - 1965. На 7.
2. Вашуленко М. С. Державний освітній стандарт з української мови // Поч. шк. - 1997. - На 2.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6 томах. - М.: Педагогика, 1982. - Т. 1.
4. Володько В. М. Індивідуалізація та диференціація навчання і виховання // Гуманітарні науки. - 2001. - № 11 (січень-червень).
5. Державний стандарт початкової освіти // газета «Освіта України» від 13 грудня 2000.
6. Закон про загальну середню освіту // газета «Освіта України» від 23 червня 1999.
7. Коваль Г. Зміст та дидактична структура уроку читання в початкових класах. Навчально-методичний посібник. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2003.
8. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Поч. шк. - 2002. - № 2, 3.
9. Логачевська С. П. Дійти до кожного учня (педагогічний досвід). - К.: Рад. шк., 1990.
10. Програма для середньої загальноосвітньої школи. 1-2 класи. К.: «Початкова школа». - 2001.
11. Савченко О. Я. Новий етап розвитку 4-річної початкової школи // Поч. шк. - 2001. - № 1.
12. Савченко О. Я. Проблеми розробки Державних стандартів загальної середньої освіти в Україні // Поч. шк. - 1997. - № 7.
13. Савченко О. Я. Якість і варіативність шкільних підручників як умова запровадження Державних стандартів початкової освіти // Поч. шк. - 2001 - № 8.
14. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання в середніх загальноосвітніх і професійних навчальних закладах: Дисертація... доктора пед. наук / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. - К., 2001.
15. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. - М.: Педагогика, 1990.

РЕЗЮМЕ

Сучасний підхід у навчанні вимагає врахування особистісних якостей школярів. Тому індивідуалізація та диференціація стають основою у навчально-виховному процесі. Індивідуально-диференційований підхід розширює можливості педагога у стимулюванні індивідуальних досягнень учнів, не обмежує вчителя тільки оцінюванням знань учнів.

РЕЗЮМЕ

Современный подход в обучении требует учета личностных качеств школьников. Поэтому индивидуализация и дифференциация становятся основой в учебно-воспитательном процессе. Индивидуально-дифференцированный подход расширяет возможности педагога в стимулировании индивидуальных достижений учеников, не ограничивает учителя только оценением знаний учеников.

SUMMARY

A modern approach to teaching demands considering pupils' personal qualities. That's why individualization and differentiation become the basis of teaching and bringing up process. Individually-differentiative approach extends teacher's possibilities in stimulating individual achievements of his pupils, not being limited by evaluation of their knowledge only.

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКІВ з дцп

Михайлова Н.Є.

Великою проблемою сучасності є розвиток особистості у підлітків ДЦП. Особистість хворого на церебральний параліч є результатом інтеграції багатьох соціальних та біологічних факторів. Органічне ушкодження центральної нервової системи неминуче поєднується із впливом соціальних факторів, які обумовлені інвалідизацією дітей. Провідна роль при патологічному розвитку особистості належить реакції на усві-